

ZAKLJUČNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv težišča v okviru CRP:

2) UČINKOVITO USTVARJANJE, DVOSMERNI PRETOK IN UPORABA ZNANJA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ IN KAKOVOSTNA DELOVNA

2. Šifra projekta:

V5-0422

3. Naslov projekta:

Vzgoja in izobraževanje za medkulturni dialog

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Vzgoja in izobraževanje za medkulturni dialog

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

Education for Intercultural Dialogue

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

medkulturni dialog, izobraževanje, komunikacija, družbena kohezija, kultura, dostojanstvo osebe, učni načrti, gimnazija, študijski krožki

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

intercultural dialogue, education, communication, social cohesion, culture, the dignity of person, curricula, gymnasium, study circles

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

Androgoški center Slovenije
Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta

6. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za šolstvo in šport RS

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

26182

Igor Bahovec

Datum: 14. 9. 2010

Podpis vodje projekta:

doc. dr. Igor Bahovec

Podpis in žig izvajalca:

Rektor UL, red. prof. dr. Stanislav
Radovan Pejovnik
Po pooblastilu
Dekan FDV, red. prof. dr. Anton
Grizold

II. Vsebinska struktura zaključnega poročila o rezultatih raziskovalnega projekta v okviru CRP

1. Cilji projekta:

1.1. Ali so bili cilji projekta doseženi?

- a) v celoti
 b) delno
 c) ne

Če b) in c), je potrebna utemeljitev.

1.2. Ali so se cilji projekta med raziskavo spremenili?

- a) da
 b) ne

Če so se, je potrebna utemeljitev:

2. Vsebinsko poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Evropska in slovenska družba se vse bolj zavedata nujnosti krepitve medkulturne komunikacije in dialoga. V zadnjem obdobju je bilo temu namenjeno precej pozornosti tudi zaradi širjenje evropskih povezav – ki morajo poleg ekonomskih in političnih vidikov vključevati tudi kulturne vidike narodov, držav in zato medkulturno sodelovanje. Očitna je tudi potreba evropskih družb, da na novo poiščejo svojo (kulturno) identiteto v času, ko je svet globalizacijsko povezan, ko je evropska civilizacija postala le ena izmed več medsebojno tekmujočih civilizacij.

Glede na poudarke in priporočila evropske Bele knjige o medkulturnem dialogu : "Živeti skupaj kot enaki v dostojanstvu" (White Paper on Intercultural Dialogue. "Living together as equals in dignity", 2008) izdane ob evropskem letu medkulturnega dialoga, je jasno, da je medkulturni dialog tisti način stikov med skupinami različnih kultur, ki je nujen za dobro prihodnost kontinenta in posameznih narodov. Medkulturni dialog se kaže kot priložnost za izboljšanje sožitja med narodi in državami - in znotraj njih, ter za poglobitev in oplemenitenje njihove kulturne identitete.

Ključni cilj predlaganega projekta je bil zaznati vsebine medkulturnega dialoga v izobraževanju in predlagati – če je potrebno – spremembe oziroma dopolnitve v smeri boljšega pokrivanja te teme. Da bi to dosegli, smo iz obstoječih virov poglobili znanje o komunikaciji, medkulturnih stikih in dialoški ter sami naredili več primarnih raziskav (z metodo triangulacije, kombiniranja več kvantitativnih in kvalitativnih metod).

Ključni sestavi elementi projekta so bili:

- * Analizirali smo kurikulume (učne načrte = UN) in (nekatero) učbenike gimnazijskih predmetov, kjer so medkulturni stiki sestavni del programa. Analizirali smo UN vseh predmetov, ki pokrivajo družboslovje (sociologija, zgodovina, geografija), umetnost (vsi likovni predmeti in glasba), slovenščino, vse žive tuje jezike in latinščino, psihologijo in filozofijo. Pri osnovnošolskih predmetih smo analizirali UN državljanske vzgoje in etike, družbe, zgodovine, geografije in slovenskega jezika.

- * Izvedli smo anketo med dijaki gimnazije, ki je pokrivala tako njihovo medkulturno prakso in mnenja o razumevanju medkulturnih stikov kot tudi zaznavanje tega v gimnazijskem izobraževanju.

- * Na gimnaziji smo izvedli akcijsko raziskovanje.

- * Analizirali smo medkulturne vsebine v študijskih krožkih kot obliki neformalnega izobraževanja odraslih, pri tem pa izvedli smo delavnico, fokusno skupino in intervju.

- * Poglobili smo znanje o dialoški komunikaciji in prepoznali zahteve za (pristno) dialoško komunikacijo v stikih med ljudmi različnih kultur. Posebej smo odprli vprašanje smiselnosti in koristnosti medkulturnega dialoga.

- * Izvedli smo vrsto poglobljenih intervjujev: za veliko večino predmetov oziroma področij smo naredili intervju s praktikom učiteljem in strokovnjakom (večinoma univerzitetnih profesorjev); nekaj intervjujev in več informativnih pogovorov smo imeli tudi v tujini. Intervju smo naredili tudi z dvema migrantkama druge generacije.

Med ključna spoznanja štejemo sledeča:

- * Gimnazijski predmeti se glede vključevanja tematike medkulturnih stikov in dialoga med seboj zelo razlikujejo. V splošnem velja, da je veliko poudarkov na strpnosti,

¹ Potrebno je napisati vsebinsko raziskovalno poročilo, kjer mora biti na kratko predstavljen program dela z raziskovalno hipotezo in metodološko-teoretičen opis raziskovanja pri njenem preverjanju ali zavračanju vključno s pridobljenimi rezultati projekta.

sprejemanju različnosti in uveljavljanju oz. zagotavljanju pravic; precejkrat se govori o spoštovanju in medkulturnih kompetencah, vendar je zlasti pri nekaterih predmetih zelo redko omenjena odgovornost, nekatere vsebine, ki so potrebne za pristno dialoško srečanje, pa komaj omenjene (npr. patriotizem kot pomemben vidik zavedanja pozitivne lastne narodne identitete) ali pa jih ni najti (pojem "dostojanstvo" se ne pojavi niti v enem UN). Tudi besedne zveze, ki celovito označujejo medkulturni dialog v smislu dialoga med kulturami oz. ljudmi različnih kultur, so zelo redko uporabljene. Pri nekaterih predmetih najdemo precej poudarka na nekaterih posameznih vidikih - npr. pri živih tujih jezikih na dialogu v smislu komunikacije, na medkulturnih kompetencah, razumevanju -, drugih vidikov pa z izjemo zgodovine, deloma geografije in italijanščine skoraj ne najdemo v eksplicitni obliki. Posebej presenetljivo je, da se ti izrazi komajda pojavijo pri sociologiji, umetnostnih predmetih in slovenščini, kjer se obravnava veliko primerov in vsebin medkulturnih stikov – kar potrjujejo tudi intervjuji. Pokazali smo pa na primere posrednih, implicitno izraženih oblik medkulturnega dialoga. Vendar, ali bi to pomenilo, da je poučevanje ali nepoučevanje medkulturnega dialoga odvisno od učitelja samega? Intervjuji in ankete kažejo, da je bolj kot ne temu tako: tisti profesorji, ki imajo tudi sami v življenju in/ali strokovnosti dialoško držo, to vnesejo v poučevanje, mnogi drugi na to niso pozorni.

Dijaki so jasno izrazili, da je temam medkulturnega dialoga namenjeno premalo prostora in pozornosti, in da bi to bilo treba spremeniti, kvaliteto pa dvigniti.

Omenimo še tri pomembne vidike raziskave:

* Identificirali smo veliko primerov, ko je v zgodovini prihajalo do medkulturnih stikov na način dialoškosti – vendar se pri obravnavanju teh snovi tega pogosto niti ne omenja niti ne ovrednoti. Nekateri pravijo, da to zato, ker so UN prenatrpani, in za kaj več kot podati osnovno razlago posameznih del, ni časa. Drug razlog je v tem, da je medkulturni dialog precej nov vidik oz. nova tema in je potreben čas, da se to vključi v izvajanje.

* Ankete kažejo, da velika večina dijakov sprejema tezo, da je medkulturni dialog več kot gola strpnost. Konkretno, zelo se strinjajo z določeno definicijo medkulturnega dialoga, ki to tako izrazi – gre za definicijo iz EU dokumentov, česar pa v anketi nismo navedli. V intervjujih pa je prišlo do izraza celo to, da strpnost včasih nasprotuje dialoškemu srečanju, saj mnogim pomeni le tolerirati drugega, "prenašati" ga, ne pa se srečati z njim; kaj šele spoštovati ga, ga imeti za sogovornika, s katerim se vzajemno poslušata in v srečanju oplemenitita drug drugega.

* Več podatkov kaže, da sta osrednja vidika medkulturnih stikov stiki z drugačno etnijo in/ali religijo. Intervjuji jasno kažejo, da medkulturni dialog poteka med ljudmi in skupinami, ki imajo lastno kulturno identiteto in spoštujejo in svojo kulturo in kulturo drugega – ne pa kot srečanje dveh ali več posameznikov kot posameznikov. Pri tem procesi medkulturnega dialoga ne povzročajo zlitja v drugo kulturo, asimilacijo (ali druge oblike neenakovrednosti kot so difuzija, kulturni imperializem, kopiranje, plagiatstvo ipd.), temveč je sad medkulturnega dialoga poglobitev in prečiščenje lastne identitete ter ustvarjanje nečesa novega. Večkrat se je pokazalo, da so bili vrhunski dosežki v umetnosti in kulturi sad resničnega dialoškega stika med dvema ali več kulturami (ali znotraj različnih smeri ene kulture): pristni medkulturni dialog dejansko ne izbriše identitet, omogoča pa polnejše sožitje, ki drugega priznava in upošteva, ter se z njim lahko sreča, z njim "izmenja" kar je najbolj pristnega v kulturi in/ali oblikuje nove vrednote in druge izraze kulture, ki omogočajo bolj človeka vredno življenje ljudi različnih kultur.

* Spodbujanje medkulturnega dialoga zahteva več kot zgolj formalno posredovanje znanja; zahteva izkušnjo, srečanje z drugo kulturo, pogosto tudi skupno dejavnost, predvsem pa zmožnost poglobljene refleksije znanja in življenjske izkušnje. Zato so

primerne dejavnosti zunaj razreda bistveni element celostnega izobraževanja in vzgoje za medkulturni dialog. Na poseben način se to laže v študijskih krožkih, obliki neformalnega izobraževanja odraslih, kjer se je večkrat pokazalo, da so ljudje v dialoškem (včasih medkulturnem, včasih znotrajkulturnem) sodelovanju prišli do ustvarjalnih načinov soočenja z določenimi vprašanji življenja. Praksa je najboljši preizkus resnične dialoškosti.

Glede diseminacije naj povemo, da je v pripravi izdaja monografije izobraževanje pred izzivom medkulturnega dialoga. Poleg spodaj navedenih del je v pripravi še nekaj člankov in prispevkov.

3. Izkoriščanje dobljenih rezultatov:

3.1. Kakšen je potencialni pomen² rezultatov vašega raziskovalnega projekta za:

- a) odkritje novih znanstvenih spoznanj;
- b) izpopolnitev oziroma razširitev metodološkega instrumentarija;
- c) razvoj svojega temeljnega raziskovanja;
- d) razvoj drugih temeljnih znanosti;
- e) razvoj novih tehnologij in drugih razvojnih raziskav.

3.2. Označite s katerimi družbeno-ekonomskimi cilji (po metodologiji OECD-ja) sovpadajo rezultati vašega raziskovalnega projekta:

- a) razvoj kmetijstva, gozdarstva in ribolova - Vključuje RR, ki je v osnovi namenjen razvoju in podpori teh dejavnosti;
- b) pospeševanje industrijskega razvoja - vključuje RR, ki v osnovi podpira razvoj industrije, vključno s proizvodnjo, gradbeništvom, prodajo na debelo in drobno, restavracijami in hoteli, bančništvom, zavarovalnicami in drugimi gospodarskimi dejavnostmi;
- c) proizvodnja in racionalna izraba energije - vključuje RR-dejavnosti, ki so v funkciji dobave, proizvodnje, hranjenja in distribucije vseh oblik energije. V to skupino je treba vključiti tudi RR vodnih virov in nuklearne energije;
- d) razvoj infrastrukture - Ta skupina vključuje dve podskupini:
 - transport in telekomunikacije - Vključen je RR, ki je usmerjen v izboljšavo in povečanje varnosti prometnih sistemov, vključno z varnostjo v prometu;
 - prostorsko planiranje mest in podeželja - Vključen je RR, ki se nanaša na skupno načrtovanje mest in podeželja, boljše pogoje bivanja in izboljšave v okolju;
- e) nadzor in skrb za okolje - Vključuje RR, ki je usmerjen v ohranjanje fizičnega okolja. Zajema onesnaževanje zraka, voda, zemlje in spodnjih slojev, onesnaženje zaradi hrupa, odlaganja trdnih odpadkov in sevanja. Razdeljen je v dve skupini:
- f) zdravstveno varstvo (z izjemo onesnaževanja) - Vključuje RR - programe, ki so usmerjeni v varstvo in izboljšanje človekovega zdravja;
- g) družbeni razvoj in storitve - Vključuje RR, ki se nanaša na družbene in kulturne probleme;
- h) splošni napredek znanja - Ta skupina zajema RR, ki prispeva k splošnemu napredku znanja in ga ne moremo pripisati določenim ciljem;
- i) obramba - Vključuje RR, ki se v osnovi izvaja v vojaške namene, ne glede na njegovo vsebino, ali na možnost posredne civilne uporabe. Vključuje tudi varstvo (obrambo) pred naravnimi nesrečami.

² Označite lahko več odgovorov.

3.3. Kateri so **neposredni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Poglobitev spoznanj o odnosih med skupinami različnih kultur v Sloveniji in širše: za polnejšo družbeno kohezijo in bolj pristno sožitje oziroma sobivanje kultur je treba dvigniti obseg in raven medkulturnega dialoga v izobraževanju. Glede načina je (večkrat) empirično potrjena teza, da je za razvoj pristnega dialoga potrebno precej več kot strpnost – drugega je treba spoštovati, to pa temelji na sprejemanju dostojanstva: slednjemu je pa v družbi nasploh in v izobraževanju namenjeno (pre)malo prostora.

3.4. Kakšni so lahko **dolgoročni rezultati** vašega raziskovalnega projekta glede na zgoraj označen potencialni pomen in razvojne cilje?

Na tem mestu izpostavimo tri zadeve – več je v širšem poročilu.
Najprej: potrebe se je odločiti ali je ta tema za naše izobraževanje pomembna. Če je, predlagamo: (1) da se sčasoma v nekatere UN vključiti več izrecnih terminov in poudarkov, tudi dostojanstvo, različna kulturna identiteta, patriotstvo /domoljubje. Podobno velja za učbenike. (2) Pri obravnavanju tem o družbenih procesih, o umetnosti, literaturi itd., kjer so prisotni stiki z različnimi kulturami, je potrebno narediti premik v metodološkem pristopu: poleg analiz posameznih del predlagamo, da se vsaj kratko pokaže na (ne)dialoško ustvarjanje, na vpliv medkulturni stikov ipd. Tak način ne bi zahteval veliko dodatnega časa, dvignil bi pa zavedanje te teme in tudi razlik med pristno medkulturnostjo in problematično, kjer denimo sprejemajoča kultura (prostovoljno ali prisilno) izgubi pomemben del svoje identitete. (3) Pokazalo se je, da je ta tema zelo pomembna za vprašanje odnosov med migranti in domačo družbo. Šola ima veliko vlogo pri integraciji otrok migrantov – kot kaže pa to uspeva, če se pozitivna usmerjenost šole sklada s prizadevanji družine in, pogosto, vključenostjo otrok v različna kulturna okolja (društva), ki gojijo ohranitev lastne kulturne identitete in stike z okolno kulturo.

3.5. Kje obstaja verjetnost, da bodo vaša znanstvena spoznanja deležna zaznavnega odziva?

- a) v domačih znanstvenih krogih;
- b) v mednarodnih znanstvenih krogih;
- c) pri domačih uporabnikih;
- d) pri mednarodnih uporabnikih.

3.6. Kdo (poleg sofinancerjev) že izraža interes po vaših spoznanjih oziroma rezultatih?

Interes je pokazalo več (srednješolskih) učiteljev praktikov, ravnateljki nekaterih šol, nekaj akademikov, pa tudi nekaj posameznih migrantov in par srednješolskih učiteljev v tujini.

3.7. Število diplomantov, magistrrov in doktorjev, ki so zaključili študij z vključenostjo v raziskovalni projekt?

Niso bili vključenih v projekt.

4. Sodelovanje z tujimi partnerji:

4.1. Navedite število in obliko formalnega raziskovalnega sodelovanja s tujimi raziskovalnimi inštitucijami.

Takega sodelovanja ni bilo.

4.2. Kakšni so rezultati tovrstnega sodelovanja?

5. Bibliografski rezultati³ :

Za vodjo projekta in ostale raziskovalce v projektni skupini priložite bibliografske izpise za obdobje zadnjih treh let iz COBISS-a) oz. za medicinske vede iz Inštituta za biomedicinsko informatiko. Na bibliografskih izpisih označite tista dela, ki so nastala v okviru pričujočega projekta.

³ Bibliografijo raziskovalcev si lahko natisnete sami iz spletne strani:<http://www.izum.si/>

6. Druge reference⁴ vodje projekta in ostalih raziskovalcev, ki izhajajo iz raziskovalnega projekta:

Igor Bahovec: vodenje ali sodelovanje na strokovnih srečanjih:

* Vodenje strokovnega srečanja za voditelje študijskih krožkov (v okviru ACS): Študijski krožki pred izzivom medkulturnega dialoga (Dialog, ključni element kroženja znanja), organizacija in vodenje Nevenka Bogataj in Igor Bahovec, Rakov Škocjan, 16. september 2009, celodnevno srečanje.

* Predavanje v okviru tega srečanja: Igor Bahovec: Študijski krožki pred izzivom medkulturne komunikacije in dialoga; Rakov Škocjan, 16. september 2009.

*Strokovno srečanje s starši gimnazijcev in gimnazijskimi učitelji, organizirano s strani društva Physis o dialogu v šoli in družini ter pomenu kulture v komunikaciji. Predavanje in vodena skupinska dinamika Igor Bahovec. ŠKG Ljubljana-Šentvid, 15. oktober 2009, trajanje 2,5 ur.

* Predavanje v okviru izobraževanja učiteljev OŠ: "Državljanstvo in stiki med kulturami"; sledilo je osebno delo. OŠ Poljane, 24.11. 2009, trajanje 4 PU.

Nevenka Bogataj: predavanje: Študijski krožki kot primer dobre prakse izobraževanja odraslih v Sloveniji : predavanje na posvetu regije Julijska Krajina v organizaciji Istituto statale di istruzione superiori R D Aronco, Udine, 2.april 2009. Udine: Istituto statale di istruzione superiori R D Aronco.

⁴ Navedite tudi druge raziskovalne rezultate iz obdobja financiranja vašega projekta, ki niso zajeti v bibliografske izpise, zlasti pa tiste, ki se nanašajo na prenos znanja in tehnologije.

Navedite tudi podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatov vključno s predstavitvami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.